

Staae Sinding-Larsen:

Arkitekturteori og bygningsanalyse.

Tapir forlag, Universitetet i Trondheim, 1994.

Recenserad av
Suzanne de Laval

Arkitekturteori og bygningsanalyse avser att ge en elementär introduktion till analys av arkitektur. Den vänder sig till studenter inom arkitekturfacket, i estetiska utbildningar, bildmedia och konsthistoria, och till doktorander inom dessa ämnesområden. Teorin och analysen har utformats med ett tvärfackligt perspektiv där också de samhällsvetenskapliga och kognitiva frågorna kommer in.

Detta är den första bok inom vår nordiska kulturkrets som tar ett helhetsgrepp som grundläggande lärobok. Med andra ord en efterlängtd bok för många nordiska högskolor där det oftast saknas en systematisk uppläggning av arkitekturteoriundervisningen.

Arkitekturteori, tyngdpunkt eller bakgrund?

Boken inleds med definitioner av ett antal begrepp som behövs för att diskutera arkitektur och analysera byggnader. Ikonografi, programmerad ikonografi, attributiv ikonografi, per-

Staae Sinding-Larsen är filosofie doktor och professor i arkitekturhistoria vid Norges Tekniske Høgskole. Han är flitigt publicerad internationellt och har bland annat varit gästprofessor vid New York University samt direktör för Det norske institutt i Rom. Tillsammans med några kollegor startade han på 70-talet ämnet Byggningsvern och utvecklade undervisning i systematisk byggnadsanalys vid arkitektursektionen på NTH i Trondheim.

ceptuell ikonografi, design och funktion. Dessa definitioner är i sig mycket intressanta och är nog den del av boken som det är lättast att ta till sig och det ger ungefär vad man väntar sig att döma av bokens titel. De exempel som presenteras är väldefinierade och tydliga.

Kapitlet som behandlar arkitekturteori, kan tolkas som bokens tyngdpunkt, då det skrivs med versaler i

titeln. Boken utger sig för att presentera det enorma ämnet arkitekturteori men ger inte en systematisk exemplifiering och gruppering av arkitekturteorier, vilket hade varit på sin plats i en introduktion till arkitekturteori och byggnadsanalys. Några exempel på generella teorier diskuteras men tyngdpunkten läggs på instrumentell arkitekturteori med utgångspunkt i Jon Langs bok *Creating Architectural Theory. The Role of the Behavioral Sciences in Environmental Design*.

Arkitekturteorikapitlet är ändå mycket intressant och tål att läsas om och om igen, då det har många och viktiga infallsvinklar och litteraturreferenser. Den del som behandlar "teorier om upplevelse og persepsjon" är en introduktion i detta ämnesfält på diskussionsbasis. Ett resonemang där författaren polemiserar mot Thiis-Evensens försök att formulera arketypen i arkitekturformer, är klart underhållande. Kognitiv psykologi, mentala bilder och kognitiva kartor presenteras och diskuteras. Sinding-

Larsen konstaterar att den enorma internationella forskningsinsats som gjorts de senaste åren inom kognitiv psykologi, geografi, arkitekturforskning och ekologi spelat relativt liten roll för arkitekturpraxis och konsthistoria. Han menar att det som kan berika vår förståelse av människors uppfattning, förhållande till och användande av arkitektur, inte gör livet enklare för planläggaren, arkitekten eller politiker. Enligt Sinding-Larsen skulle byggnadsanalys och systemtanken här kunna vara till hjälp.

Design, projektering, analys och teori hör samman

Sinding-Larsen konstaterar att design, projektering, analys och teori hör samman.

Analys och teori ska vara hjälpmedel för att klargöra för oss vad slags ting vi har framför oss och vad vi önskar göra med dem, vad vi har som utgångspunkt och våra förutsättningar för att gå lös på uppgiften.

En teori sätter upp antaganden hur vissa ting eller typer av ting och relationer mellan dem förhåller sig. Så utvecklar vi en metod om vi låter denna teori eller delar av den bli instruktioner för hur antagandena och relationerna kan undersökas närmare och sedan hur vi går vidare med tolkningen av dessa antaganden och eventuellt nya antaganden som man kanske inte tänkt på. Och hur vi kan planera och genomföra beslut och handlingar grundat på dessa antaganden. Det är alltså ingen skarp skillnad mellan teori och metod.

Principen att gå från det konkreta till begrepsdiskussionen anser Sinding-

Larsen är analogt med att undvika att arbeta utifrån en teori, att sätta verkligheten snarare än teorin i centrum.

Om tingen och arkitekturen enbart ses som spelbrickor för mänskligt handlande och handlandet snarare än tingen sätts i centrum, hamnar frågor om arkitektoniska intentioner och samhälleligt teoriklimat i skuggan. Författaren betonar genomgående materiella och tekniska landvinningar samt ekonomiska faktorer som avgörande för hur arkitekturen och arkitekturteorin ser ut i olika epoker.

Att ständigt gå från det konkreta mot teorin är en viktig princip, men man måste samtidigt vara medveten om att man själv inte är förmögen att behandla det konkreta neutralt eller objektivt. Redan i insamlandet av material är man starkt bunden av en mer eller mindre uttalad och medveten teoribildning.

Kort om bokens teoriersonemang

Följande begrepp diskuteras: teori-begreppet, problematisering, teori för medvetandegörande, teori som instrument och analys, teori som förklaring, teoribegreppet i filosofin och metateori, teori om teorierna.

Teoriutveckling är av fundamental betydelse som ett hjälpmedel till att förstå vad vi gör, och varför vi gör det i en mer allmängiltig ram än den vi direkt och konkret håller på med. Teori-upplägget är baserat på konkreta observationer från verkligheten (eller rekonstruerat historisk verklighet).

En induktiv teoretisk ansats såvitt jag förstår den.

Teoriersonemanget avslutas med en fundering kring systemteori i samhällsplanering och genomförande. Systemteori diskuteras när det gäller skapande verksamhet och intuitivt närmande till en uppgift eller idé.

Vi vet lite om hur hjärnan producerar något. I alla fall skulle en systematisk översikt och ordnande av ting i världen runt oss, eller bakgrunden till vissa idéer, kunna berika och göra de skapande människorna mer produktiva. (...) Skaparämnena får ett rikare och bättre strukturerat material för sitt intuitiva närmande.

I ett avslutande kapitel om teorier om formgivning resonerar Sinding-Larsen kring vilka teorier som finns. "Någon god teori för formanlys av byggnader existerar inte. Varje observation är teoriladdad. Vi kommer inte till något som helst med så kallat öppet sinne, utan har med oss en massa föreställningar och hållningar som styr oss utan att vi ser det själva." Vi behöver metoder för att beskriva och förklara vad som försiggår då en planerare, arkitekt eller konstnär skapar eller koncipierar en ny idé och utvecklar den. Corbusiers, Venturis och Rossis teorier benämns av författaren som normativ teori. Deras skrifter anser han vaga och poetiska och de visar inte hur arbetsprocessen löper från idé till fullföljt projekt.

Byggnadsanalys, bokens egentliga huvudtema

Med byggnadsanalys menar författaren undersökningar av enstaka byggnader och byggda områden från planering och projektering till byggande och användning. Sinding-Larsen ute-

sluter dock medvetet två delar av byggnadsanalysen. Han utesluter den konkreta beskrivningen av byggnadstekniken och beskrivningen av byggnadsdelarna, vilket innebär att hans analys i första hand behandlar förhållanden utanför de rent tekniska. Metoden som redovisas gör inte anspråk på att vara den enda rätta, men kan sammanfattas:

- Hur byggnader och områden fungerar internt och miljömässigt med hänsyn till bruk, estetiska kvaliteter och andra aktuella faktorer.
- Hur funktioner ser ut i förhållande till de målsättningar och uppgifter planläggaren, samhället och arkitekten ställde upp. De normer, värden och ideal som gäller och de resurser man råder över.
- De planläggnings- och arbetsprocesser som lett fram till slutresultatet och hur erfarenheterna härifrån kan användas i andra konkreta fall.
- Centralt i byggnadsanalysen blir det därför att pröva och kartlägga ”problembilden” man har framför sig vid planläggning och genomförande.

Här finns således en viktig poäng i Sinding-Larsens framställning. Bebyggelseanalys går inte enbart ut på att beskriva en funktionell, teknisk och estetisk situationsbild av en byggd miljö, utan också i att tränga in i processer och andra förhållanden som påverkat tillkomsten och brukandet. Här måste man ha två typer av perspektiv, dels ett historiskt perspektiv, dels ett planerat/projektörsperspektiv; att analysera den situation man själv är i och de processer och beslut som utkristalliserar sig ur denna situation.

De praktiska exemplen som presenteras i boken är mycket intressanta och lärorika, Arbeiderboligen i Trondheim, San Lorenzo stadsdel i Rom och Marquette Building i Chicago. Där beskriver Sinding-Larsen enkelt och tydligt hur en medveten analys av respektive objekt ger intressanta resultat som kan ge goda förutsättningar för väl underbyggda förändrings- och bevarandeförslag. Han beskriver arkitekturans teori kunnigt och han visar hur olika infallsvinklar kan ge diametralt olika, väl underbyggda förslag till åtgärder. Politikens roll antyds här.

Modeller, arbetsredskap för byggnadsanalys

Modellerna kommer in som en aspekt på teorierna. En modell är i regel en konkretisering av eller ett exempel på hur en bestämd teori verkar på ett bestämt material.

Sinding-Larsen anser att en modell är en verbal eller grafisk framställning av hur vi tänker oss saksammanhången på det aktuella stadiet i vår undersökning. Modellen uttrycker ett program för vad vi bör ta med och vilka förhållanden som behöver undersökas närmare. Modellen ändras vartefter projektet framskrider och nya fakta kommer fram. Modellanvändning kan ge oss en översikt över vad vi gör och hur vi står i förhållande till stoffet vi arbetar med. Som exempel tas ett projekt fram, Arbeiderboligen i Trondheim. Exemplet är en problematisering och en diskussion om bevarande och vidare bruk. En ”underutvecklad” analysmodell presenteras och en utvecklad analysmodell.

Sinding-Larsen ställer upp ett antal grafiska modeller. De är samtliga upp-

ställda som enkla flödesscheman och illustrerar texten, men tillför oftast inte någon sakinformation som inte skulle ha kunnat uttryckas i löpande text. Användningen av grafiska modeller på detta sätt stör framställningen och ger inte något utöver texten.

Kortfattat kan Sinding-Larsens huvudmodell beskrivas sålunda: ”En situation analyseras och analysen ger underlag för beslut, analyser sker på följande nivåer:

- Stads sociologisk nivå
- Förvaltningsnivå
- Ekonomisk nivå
- Teknisk nivå
- Design nivå”.

Denna ”sanning” beskrivs enklare med ord på detta sätt än med ett flödesschema med olika skrafferingar och pilar med olika utförande. Anledningen till de olika utförandena på pilarna och skrafferingarna framgår inte av texten, varför man blir en aning förvirrad då man ska uttyda den i grunden mycket enkla modellen.

Eventuellt hade man kunnat samla alla grafiska modeller i en bilaga på slutet. De skulle då lättare gå att jämföra. Koordineringen av de grafiska modellerna hade möjligen varit naturlig om de presenterats tillsammans. Nu finns de utspridda i texten och författaren hänvisar till de olika modellerna kors och tvärs genom texten. I en föreläsning fungerar säkert detta bra. Läraren ritar upp en grafisk modell och talar kring den, han ritar upp en till, och jämför och diskuterar. I löpande text med hänvisningar framåt och bakåt, blir det till slut irriterande. Särskilt med tanke på att de flesta av bilderna inte ger väsentliga fakta utöver texten.

En bild, modell för bildobservation får exemplifiera problemet. Den löpande texten beskriver tydligt hur man skapar sig en mental bild av en bild. Bilden "filtreras" genom den situation betraktaren befinner sig i, kort och gott. Den grafiska modellen däremot är oklar och oprecis. Man går tveksamt tillbaka till texten och kontrollerar. Jodå, texten är glasklar och modellen är helt onödig och obegriplig. Läsaren blir tvungen att filtrera bilden (modellen) genom att läsa texten om igen för att över huvud taget förstå.

Den enda grafiska modell som ger läsaren information utöver vad texten ger är en utvecklad analysmodell av Arbejderboligen i Trondheim. Där beskrivs konkreta förhållanden sorterade på sina respektive nivåer på ett lättfattligt sätt. Den förklarar i sin komplexitet både vad författaren menar med de övriga modellerna och hur man kan använda hans systemtänkande praktiskt.

Design och byggnadsanalys

Författaren förordar att man ska gå systematiskt tillväga vid byggnadsanalys och arkitekturdiskussion och ställer upp modeller och hypoteser. Detta kan man villigt ställa upp på, utan problem. Inom parentes sagt var den svenska arkitekturutbildningen i den första hälften av 1970-talet helt genomsyrad av denna syn på arkitekturen. Vi genomsökte kommuner, stadsdelar och byggnader på alla de nivåer som Sinding-Larsens huvudmodell skisserar. Dock får man nog lov att säga att designnivån inte fick

den rätta placeringen i vår utbildning. Den placerades på ungefär samma sätt som i Sinding-Larsens huvudmodell.

Att placera designnivån parallellt med förvaltningsnivå, teknisk nivå, ekonomisk nivå och sociologisk nivå speglar inte designnivåns komplexitet. Designnivån behandlar de övriga nivåerna och skapar något som kan bli föremål för beslut och som sedan fortlöper i genomförandeprocessen. Vad Sinding-Larsen menar i huvudmodellen är möjligen vad som skulle kunna benämnas formnivå eller gestaltning. Arkitekturteori och byggnadsanalys är hjälpmedel i designarbetet och inte tvärtom som Sinding-Larsens huvudmodell råkar ut för att antyda.

På näst sista sidan skriver Sinding-Larsen att boken inte talat om kreativitetsprocessen. Han hävdar att vi inte vet något om denna. En omfattande forskning om s. k. tyst kunskap och design finns men nämns inte i boken. Donald Schön till exempel med sin *The Reflective Practitioner* har kommit en bit på väg i det vetandet.

Bokens konklusion och min

Bokens konklusion på endast en sida kommer som ett antiklimax. I korthet fritt efter Sinding-Larsen "Vi behandlar komplexa system, och systemanalys blir nödvändigt att använda antingen vi vill det eller ej." Konklusionen hade kunnat vara betydligt mer omfattande och den hade kunnat dra samman alla de trådar som plockats upp, till en tydlig väv av teorier.

Boken är inte logiskt och systematiskt uppbyggd. Författaren förespråkar att byggnadsanalys ska göras systematiskt, men han har inte använt sin egen strategi vid redigeringen av boken. Detta gör det svårt att få en överblick över och att skapa sig en rättvis bild av innehållet. I hög grad verkar boken bestå av ett antal hopredigerade föredrag, utan att författaren sedan gjort sig besvär att knyta samman resonemangen mer övergripande. Jag föreställer mig att Sinding-Larsen är en mycket bra föredragshållare, men som enbart *läsare* av hans teori känner man sig smått övergiven i de snabba kasten mellan t. ex. ikonografi, arkitekturteori och systematisk byggnadsanalys.

Sammanfattningsvis är dock boken mer intressant ju längre man arbetar med den. Motsägelser och disparata diskussioner som förs fram i de olika kapitlen väcker intresse och leder tankarna vidare. Särskilt de rent teoretiska kapitlen ger många nya infallsvinklar vid omläsning.

Författarens ambition var att göra en elementär introduktion. Resultatet är mer disputerande och lämpar sig kanske hellre för seminarieverksamhet på doktorandnivå än som lärobok i grundutbildningen. Den ger ett utmärkt underlag för diskussion om vad arkitekturteori och byggnadsanalys egentligen är och den ger en hygglig om än inte heltäckande introduktion till ämnesområdet. Frågan är väl om det över huvud taget går att i en enda bok omfatta hela ämnesområdet.

Suzanne de Laval
tekn. lic. arkitekt SAR,
Arkitektur och Stadsbyggnad,
Projekteringsmetodik KTH

Gatan är vår! Ritualer på offentliga platser.

Barbro Klein, red.
Carlssons 1995.

Recenserad av
Christina Thunwall

Stadens scenografi är föränderlig. Socialarbetare och poliser vet mycket om stadsrummets skiftande utnyttjande. Dagispersonal och brev-bärare, tidningsbud, restaurangägare och tobakister har sina olika bilder av livet på gator och torg, liksom hem-tjänstpersonal och renhållningsarbeta-re. Tillsammans skulle de kunna täcka in åtskilliga av det offentliga rummets rutiner. Men ibland händer något som bryter den invanda ord-ningen. Något högtidligt eller burleskt. På gatan eller torget kan man bli vittne till allehanda upptåg i samband med nollningar och möhippor. Här förekommer politiska demonstrationer – spontana inför misshagliga beslut, rituella som på första maj; här högtidlighålls minnet av nationella händelser och personer.

Om sådana ”världsliga ritualer” handlar boken *Gatan är vår! Ritualer på offentliga platser*. Den är frukten av ett flerårigt seminariearbete vid etnologiska institutionen i Stockholm och har Barbro Klein som redaktör. I åtta välskrivna bidrag diskuteras och problematiseras ritualer i det offentliga rummet och medias roll i konstituerandet och upprätthållandet av ritualer. De flesta uppsatserna handlar om nutida riter i Stockholm; författarna har själva kunnat bevittna dem eller rentav delta i dem och de har också kunnat intervjua deltagare. Så skildras och analyseras firandet av 17 maj i Stockholm ur en svensk del-

tagares perspektiv. Hyllandet av Karl XII 1991 med marsch från Slussen till Kungsträdgården beskrivs som en verklig revirstrid mellan nationalister och motdemonstranter om platsen kring Karl XII-statyn. Andra riter som tas upp är förstamajfirandet och upptågen i samband med deklara-tionsinlämningen vid skattehuset. Jag väljer ett par exempel ur boken.

Mats Hellspong har valt att skildra två episoder med drygt 100 års mellanrum, mottagandet av hemvänderna i Stockholm – i första fallet Vegaexpeditionen ledd av Adolf Nordenskiöld 1880; i det andra svenska ishockeylandslaget som just blivit världsmästare i Åbo 1991. Hyllningarnas föremål och former är mycket olika. Läsaren får livliga bilder av de omsorgsfullt planerade festligheterna 1880. 15 000 personer på illuminerade båtar kom Vega till mötes den 24 april. Vid Strömmen väntade uppskattningsvis 120 000 personer på hjältarna som hyllades med fyrverkeri och kunglig audiens. Nordenskiöld blev friherre, hans viktigaste medhjälpare och expeditionens mecenat Oscar Dickson adlades av Oscar II som själv stött expeditionen med pengar.

När det gäller världsmästerskapet i ishockey 1991 gick allt betydligt snabbare. Matchen spelades en lördag. Så fort segern var ett faktum började glada supporters köra i tutande bilar upp- och nerför Kungsgatan och bada

i bassängen vid Sergels torg. När spelarna kom till Arlanda nästa dag möttes de av flygplatsens flaggprydda brandbilar och i VIP-rummet väntade stats- och utrikesministrarna tillsammans med företrädare för Riksidrottsförbundet. Under poliseskort för deras buss till Sergels torg där 20 000 personer samlats. Inför dem presenterades spelarna en och en tillsammans med ministrarna.

Medias roll som regissör och scenograf var viktiga vid dessa hyllningar. Dagspressen 1880 och framför TV 1991. I bokens sista bidrag tas medias nyckelroll för nya traditioner upp. Den mediala presentationen av ritualer kan innebära ett slags offentlig reflektion som i sin tur kan leda till en upprepning. Lotten Gustafsson visar i sin uppsats om julbocken i Gävle just vad lokalpressens bevakning av ett evenemang kan betyda för att en tradition ska uppstå. På Slotstorget som fick sin egendomliga form i samband med Södersaneringen ställde en köpmannaförening till julslytningen 1966 upp en jättestor halmbock som sedan stacks i brand. Saken fick mycket publicitet. Nya bockar restes kommande år – många gånger brändes de, men inte alltid. Efter flera decennier har bocken kommit att bli en signatur för staden. Dess tvetydighet, dess hotade existens – att den trots bevakning, ibland aggressiv sådan, ofta brinner – har kanske gjort den alldeles särskilt lämplig som sym-

bol i vår tid. Den är en blandning av kommersialism, troskyldighet, spex och dumdristighet. Utan pressens medverkan hade denna lansering knappast blivit möjlig.

Samhället är i ständig förändring. Stadsrummet i sig är en provkarta på hur beslut av privata och offentliga

aktörer tagit form i sten och trä, i nybyggen och rivningar, i utsmyckningar och parkanläggningar. Hur stadsrummet används bestäms av långt fler aktörer och är oerhört skiftande över dygnet, över året och över tiden i stort. I *Gatan är vår!* belyses ett rikt spektrum av ritualer i det

offentliga rummet. Många tankar väcks om vad offentlighet och demokrati är och om hur rummet ständigt får nya lager av innebörd.

Christina Thunwall

Institutet för bostadsforskning,
Uppsala universitet

Arton doktorer om forskarutbildning med en efterskrift av professor Sven Thiberg.

Rapport R10:1994, Byggnadsfunktionslära, KTH, Stockholm.

Recenserad av Jan Ahlin

Denna rapport har såvitt jag vet förbigåtts av total tystnad vid arkitekturskolorna. Ändå borde vi som håller på med forskning och forskarutbildning noggrant reflektera över innehållet. Ofta har vi haft en tendens att individualisera eller på andra sätt bortförklara svårigheterna. De 18 fall den presenterar gör det möjligt att se systemegenskaper. Vi kan se att svårigheterna är typiska snarare än undantag. Detta borde mana oss att söka nya vägar.

Byggnadsfunktionslära tillkom som professur vid arkitekturskolan KTH i början av 1970-talet. Byggnadsfunktionslära har haft den kontinuerligt mest omfattande forskningen och har utexaminerat flest doktorer av alla avdelningar vid KTH /A. För en utomstående förefaller det också som man haft den bäst organiserade och mest medvetet styrda forskarutbildningen för att säkra kvalitén. När nu forskningen och forskarutbildningen vid Byggnadsfunktionslära KTH tas upp är det alltså inte någon udda del av KTH /A:s forskning som behandlas utan det är i alla

bemärkelser *flaggskeppet* inom forskningen och forskarutbildningen vid KTH /A.

Rapporten innebär förverkligandet av en länge närd idé hos Sven Thiberg, nämligen ”att få en bild av forskningens ’kvalitet’ – inte beskriven i teoretiska kunskaper och vetenskapliga resultat – utan som ett led i individernas kompetensutveckling och förmåga att möta livets krav och möjligheter.”

Först vill jag ge en elege till Byggnadsfunktionsläras forskare för det mod de visar att ge en så utlämnande och vad jag förstår ärlig bild av forskarutbildningen m. m.

För en skrift av detta slag väntar man sig något glättat och tillrättat, som kan användas i marknadsföringen – det här är sannerligen raka motsatsen.

Vid Byggnadsfunktionslära KTH har sedan starten 20 doktorer utexaminerats. Av dessa har 18 medverkat i den aktuella rapporten. Uppmaningen från Sven Thiberg till doktorerna var att ärligt och probleminriktat skriva om erfarenheterna av

att doktorera på avdelningen för byggnadsfunktionslära KTH. (Tyvärr publiceras inte Sven Thibergs brev till doktorerna. Det skulle ha gett möjlighet att bedöma om formuleringar i brevet kan ha påverkat svaren.)

Först några bakgrundsfakta. Av de 18 medverkande doktorerna har fem utländsk bakgrund. Två av dessa är utlännningar som efter doktorsexamen har återvänt till sina hemländer. Tre är invandrare i Sverige. Tio av doktorerna är män och åtta kvinnor. Sammansättningen vad beträffar etnisk bakgrund och kön är alltså i alla avseenden väl balanserad.

Framställningen i uppsatserna och i Sven Thibergs efterord fokuserar på forskarutbildningen och ämnet byggnadsfunktionsläras ställning på arkitekturskolan och i samhället. Vad som har hänt med doktorerna efter disputationen behandlas mer fragmentariskt, men en hel del kan utläsas av detta ändå.

Många vittnar om en fin arbetsgemenskap på Byggnadsfunktionslära KTH, men det finns också kritiska röster om den psykiska arbetsmiljön

vid KTH /A och avdelningen för byggnadsfunktionslära. En doktor, som tidigare arbetade som sekreterare, beskriver stämningarna på arkitektursektionen.

Många i A-huset ser inte med blida ögon på BFL och dess 'farliga' tvärvetenskapliga förbindelser. I synnerhet om det gäller att införa nya paradigmer såsom genusforskning och dessutom av en liten sekreterare som försöker avancera. Ett exempel: arkitekter, som inte har hälsat på mig i korridoren och liknande mötesplatser under alla år, kom till min disputation. Skulle kattan bland hermelinerna göra bort sig? Dom gick bet.

Många har negativa erfarenheter av forskarutbildningen. En av doktorerna vittnar:

Det som fortfarande känns verkligt dåligt var de formella kontakterna dvs forskningsseminarierna, som jag upplevde inte gick ut på att stötta varandra och befrukta med våra olika idéer utan de gick ut på att intellektuellt slå på varandra och visa sig duktiga och inställsamma till bl a professorn. Någon öppen 'fri' debatt existerade inte.

Detta var en av anledningarna att jag initierade speciella forskningsseminarier med enbart kvinnliga forskare, vilket uppskattades mycket eftersom de kände sig ensamma och utsatta på de olika avdelningarna på Arkitektursektionen. (...)

All den erfarenhet jag samlade på KTH gjorde att jag så småningom delvis ändrade yrkesinriktning. Idag forskar jag en del men arbetar framförallt som konsult praktiskt med mobbing, konflikter, personalhand-

ledning, enskilda samtal, chefsutbildning etc på olika arbetsplatser.

Numera vet jag också att förhållandena på min forskningsinstitution inte var speciella utan snarare är regel i den akademiska världen.

Sven Thiberg sammanfattar att forskarutbildningen inte är någon självklarhet på en arkitekturskola. "Tvärtom ses den av många som en oönskad konkurrent till grundutbildningen (...). Så har det utan tvivel varit på arkitekturskolan vid KTH. Forskning och forskarutbildning har betraktats som tärande – en förlustverksamhet framförallt ekonomiskt men också intellektuellt."

Vad har hänt med doktorerna efter doktorsexamen? Fyra har fortsatt med forskning inom arkitekturskolan KTH, varav två vid Byggnadsfunktionslära och två vid Industriplanering. Tre har fortsatt med forskning vid andra forskningsinstitutioner. Två av dessa är utlänningar som återvänt till sina hemländer och fått ledande befattningar vid forskningsinstitut i dessa (Indien, Japan). En har arbetat som forskare vid Industriplanering Chalmers. Två har fått kommunala tjänster. En av dessa har nu nått en hög befattning, men hade till en början stora svårigheter att vinna tillträde till den kommunala arbetsmarknaden. En var tjänstledig under hela forskarutbildningen från en kommunal tjänst och kunde efter doktorsexamen återvända till denna. Inga av dessa har kunnat driva forskning eller utveckling i någon större utsträckning inom sina tjänster. Forskarutbildningen har inte setts som en merit för tjänsterna. Åtminstone fem har arbetat inom en-

skild sektor antingen som anställda eller egna företagare. Sammanfattningsvis har de som fortsatt i kommunal eller enskild sektor i liten utsträckning kunna bedriva forskning eller utveckling eller genomfört utredningar. Många av doktorerna har haft sysselsättningssvårigheter efter doktorsexamen.

En doktor skriver:

Vad är det för merit att få doktorsexamen? Avhandlingen blev klar men fanns det möjlighet att fortsätta med u-landsforskning? Intresset i mitt hemland var svalt eftersom arbetet publicerades på svenska. I Sverige hade man inget som helst intresse att finansiera någon fortsättning. Jag ville översätta arbetet till arabiska men det är svårt när man saknar ekonomisk trygghet.

KTH:s present för min doktorsexamen den 20 september 1991 fick jag i ett brunt kuvert, ett uppsägningsbesked som trädde i kraft 10 dagar därefter. Jag hann knappt packa ihop mina böcker, än mindre hann jag formulera någon anslagsansökan eller göra någon översättning av min avhandling. Jag hamnade direkt ute i kylan.

En annan doktor framhåller:

Sverige var 1977 'färdigbyggt'. Bostadsproduktionen sjönk från år till år (...). På marknaden fick jag fritt pendla mellan arbetslöshet, beredskapsjobb och tillfälliga uppgifter (...). Forskarutbildningen blev i praktiken en belastning. Av mina presumtiva arbetsgivare betraktades den som en 'typisk akademisk grej som kan vara bra för en forskarkarriär, men det är alltför teoretiskt, vi behöver praktiker.'

En tredje doktor skriver:

Efter doktorsexamen. Ett dystert kapitel. Forskningsresurserna är knappa. Konkurrenten bland forskarna stor. För kvalitativa metoder, som feministisk forskning liksom mycket av pedagogiken och sociologin idag bygger på, finns ingen förståelse bland manliga remisspersoner, som dessutom är konkurrenter om ansökta forskningsprojekt/idéer. Mina kunskaper har knappast tagits tillvara. Teoretiska begrepp som jag utvecklade i avhandlingen har inte kunnat få en kontinuerlig påbyggnad och utveckling.

Småprojekt var förhållandevis en tid. Ett år efter disputation två dagar före julafton blev jag varslad om uppsägning från forskartjänsten. Hade inte varit klipsk nog att värna om tillsvidareförordnande.

Psykiskt nedbruten. Svårigheter att samla tankarna med nya ansökningar och pågående projektarbete. Fick till slut ihop några projektidéer och seminariepapper. Sen dess... åter småprojekt, två månader, tre månader etc i stället för sökta tolv. Snabbhet premieras. Kvalitén talar man inte om. Förödmjukad tar man vad som serveras i dessa tider.

Sven Thiberg framhåller: "Ett ofta upprepat påstående är (...) att doktorsexamen snarare är en belastning än en merit på arkitekternas arbetsmarknad (...)." Detta förefaller gälla såväl inom offentlig som privat sektor. Sven Thiberg sammanfattar:

Min uppfattning, styrkt av uppsatserna, är att planering och byggande i Sverige snarast utmärks av forskningsfientliga attityder. Det intellektuella tillskott som forskarutbildade

personer kan bidra med betraktas som ett hot mot etablerade rutiner och tankesätt. Kanske har lågkonjunkturen skärpt motsättningen mellan den rutinmässiga effektiviteten och det eftertänksamma alternativsökandet. Det är snabbhetspremier som gäller, inte belöningar av det analyserade och överlagda.

I sin efterskrift fokuserar Sven Thiberg på utvecklingen av ämnet byggnadsfunktionslära vid arkitekturskolan KTH och ämnets betydelse i samhället. Mindre utrymme ägnar han åt doktorernas karriärer efter doktorsexamen och det genomslag de har kunnat få för sin kompetens i samhället. Om jag skulle försöka mig på att sammanfatta de 18 doktorernas karriärer efter doktorsexamen i en geometrisk figur skulle jag välja en omvänd triangel. I basen finns ett antal doktorer som har fått i stort sett normala karriärer ungefär som man har anledning att vänta sig. De har blivit forskningsledare/forskare vid arkitekturskolor i Sverige eller forskningsinstitutioner i utlandet. De gör ett bra professionellt jobb och har ett visst inflytande, utan att man kan peka på några verkliga toppar. Triangelns spets vill jag rikta neråt. I den finns de som lyckats sämre än man hade anledning att förvänta sig.

Ekonomiskt anser de flesta att de har förlorat på att välja forskarkarriären – både vad gäller lön och pensionsförmåner.

Hur har det kunnat bli så här? Jag tror att en del av svaret finns i Sven Thibergs efterord, där han bl. a. skriver:

Vem forskar vi för? Ett traditionellt och otydligt svar är: För oss själva och

för andra forskare. Men det finns andra, lika rimliga svar: För alla som har rätt att veta hur det är beställt med den fysiska miljön. För 'det offentliga samtalet' som alltför ofta kör fast i myter i brist på sakligt underlag.

Allmänt har vi i Sverige satsat förhållandevis mycket statliga medel på forskning vid universitet och högskolor. Men vi har varit dåliga på att tillämpa forskningen. I regeringens forskningsproposition 1996/97 betonas vikten av forskningens utomvetenskapliga relevans. Inom ett tillämpat ämne som arkitektur tror jag det är särskilt viktigt. Det är visserligen rätt att forskningen i en första instans inriktar sig mot forskarsamhället och där prövas i diskussioner vid vetenskapliga seminarier och konferenser och granskas inför publicering i vetenskapliga tidskrifter etc. Det är en del av den vetenskapliga metoden. Men för att forskningen ska få något genomslag/komma till nytta i samhället krävs att det finns intressenter utanför högskolan, som finner forskningen angelägen och också är beredda att satsa pengar för att genomföra forskningens resultat. Någon invänder att detta medför att forskningen bara kommer att förstärka redan etablerade intressen i samhället. Forskning för svaga grupper blir en omöjlighet. Visserligen är kunskap en maktfaktor, men en alltför stark tilltro till enbart idéers förändringskraft är en idealistisk föreställning. Förändring av svaga gruppers villkor uppnås förmodligen effektivast genom politiskt arbete – eventuellt kompletterat med forskning.

Jan Ahlin
docent, Industriplanering, CTH

Svante Nordin:

Filosofins historia – Det västerländska förnuftets äventyr från Thales till postmodernismen

Studentlitteratur, Lund 1995.

Recenserad av
Jerker Lundequist

Allt sedan 1700-talets mitt när filosofen Alexander Baumgarten (1714–1762) skapade vårt nuvarande konståbegrepp med sin bok *Aesthetica* har de olika konstformernas utövare och avnämare haft anledning att intressera sig för de filosofiska idéernas uppkomst och utveckling. Baumgarten och hans store efterföljare Immanuel Kant (1724–1804) kom att fungera som vigsselförrättare mellan Filosofin och Konsten, och blev därmed ansvariga för ett ingalunda alltid lyckligt, men förvånansvärt hållbart äktenskap, vars styrka bland annat visat sig i en talrik skara avkomlingar inom konst-, musik-, litteratur-, teater- och filmvetenskaperna, samt inom arkitekturteorin. Även arkitekturforskare bör därför intressera sig för vad som hänt och händer inom filosofin. Att läsa Svante Nordins filosofihistoria är en utmärkt början.

Det är egentligen ett omöjligt företag att i en enda bok på 648 sidor formulera sig rättvisande om alla de filosofer och filosofier som tillsammans konstituerar filosofins historia, även om man som Nordin väljer att avgränsa sig till det västerländska projektet, dvs. den förnuftets tradition som inleddes med försokratikerna i antikens Grekland och som nu resulterat i postmodernism, dekonstruktion, nypragmatism och mycket annat. Nordin skiljer sig emellertid från

sin uppgift med heder, främst beroende på hans formidabla stilistiska förmåga, som i sin tur bör tillskrivas hans lundensiska bakgrund.

Att bedriva allvarliga studier i Lund innebär att man får lära sig att inte i onödan ta allvarliga saker på allvar – därför att lundensarna har förstått att språkets grundlagar förhindrar varje försök att gestalta det som är viktigt annat än med den medkännans ironiska distans som de en gång lyckades lära sig av Anatole France och sedan dess förvaltat med den äran. Grundkravet på en skribent inom denna tradition är att hans språk skall vara både precist och begripligt, underhållande och seriöst, glasklart och uttömmande. Nordin uppfyller med råge dessa krav.

Hans berättelse om det västerländska filosofiprojektets historia börjar med en utförlig behandling av försokratikerna. Han använder också mer utrymme på medeltidens skolastiker än vad som brukas i översiktsverk. Dessutom går han genom alla de storheter från filosofins guldålder på 1700- och 1800-talen som bör behandlas, och drar sedan fram denna berättelse till vår tid.

Det som gör att han klarar av att trots ämnets omfång ändå hålla samman sin bok är att han valt att framställa västerlandets filosofihistoria som ett generationsövergripande *projekt*

med följande program (Nordin, sidan 587–8):

- att utveckla kärleken till visdomen, till det sanna, rätta och sköna;
- att utifrån en kontemplativ attityd till verkligheten söka en kunskap som är sin egen belöning;
- att kämpa för vissa ideal – förnuft, sanning och rätt – utifrån tanken att dessa ideal är universellt giltiga, oavsett tid, plats, nation, språk och person;
- att trots ens insikt om den egna kunskapens otillräcklighet ändå försöka rannsaka livets och jagets begränsningar;
- att utifrån en grundläggande förnuftstro försöka övervinna de hinder för tänkandet som förlegade idéer, okunskap och maktmissbruk innebär;
- att implicit eller explicit vidmakthålla en kontinuerlig kritik av det givna, bestående och etablerade;
- att utveckla en livsstrategi som baseras på integritet, intellektualism och förmåga att se bortom den egna vardagen och det egna kortsiktiga intresset.

I likhet med Nordin tycker jag att detta program fortfarande är giltigt. Den som vill lära sig mera om hur detta program utvecklats, preciserats och diskuterats – samt gång på gång ifrågasatts – under cirka 2 500 år bör köpa och läsa Nordins bok.

Jerker Lundequist
professor, Projekteringsmetodik, KTH

Abstracts – doktorsavhandlingar

Thorleif Uchermann Skjønsberg:
The Flat Space: Potentials and constraints of the image in poetics and practice of architecture.
Oslo School of Architecture, Oslo 1996.

The Problem

The subject of this study is defined by its title: The Flat Space. The meaning of this concept is ambiguous. On the one hand it refers to negative properties of contemporary architecture as being lifeless and dull, having lost its flavour and atmosphere, and on the other, the notion refers to the representation of architecture by drawing, and by images. Both meanings are related to specific matters with regard to the architectural profession: the three-dimensional space as it is imagined and created by means of two dimensions. The problem of the relationship between two and three dimensions in architectural practice, especially in our time where a reductive, technical, and nonspatial paradigm confront the spatial and sensuous world, calls for going back to the basics, in order to understand, and eventually strengthen the creative and artistic abilities of the architect.

Hypotheses and Methods Applied

The cognitive explicative hypotheses together point towards a present "image-paradigm", which imposes certain constraints on spatial creativity. Part 2, "The Inner Space", is an attempt to establish a psychological foundation for the epistemological assumptions involved.

Guidelines for design practice and action emerges from *the normative hypotheses*. These pay tribute to the human capacities of bodily sensation, intuition, tacit knowledge, skills in drawing, and tools interacting with the mind, – all supposedly representing the core of design abilities.

Theoretical background for these faculties are discussed in the chapter "Creativity" in part 2. The practice, the action and the making, is presented and discussed. A body of samples is given throughout the book, accompanied by explanations and analyses.

The Inner Space

This part supports the cognitive explicative hypotheses introduced. The central assumption is that "the image-culture" may lead to a deprived conception of "real material space" by mistaking pictures for reality. Depth perception and image perception may be confused in cognitive and creative processes. Spatial perception is best developed and taken care of by experiencing the real, material world, and not solely by its representations. On the other hand, there are psychological reasons to believe that the medium, and the tools used in the world of two dimensions are of the greatest importance for bringing the spatial ideas out.

Language:

English.

Distribution:

Oslo School of Architecture, Oslo.

Fanciful Flatland

This part presents and discusses the architectural drawing. Purposes and potentials of the different categories are discussed. A body of case studies look at the way well recognised, and appreciated professionals have performed their practice, especially in the creative phase. These examples are supplied with a deeper analysis of Alvar Aalto's intentions and works. Finally, the potential of computers in architectural design is discussed.

Conclusion

The research has resulted in several findings. There is a close connection between the study drawing, the reading by drawing, and the creative imaginary drawing. Skills in drawing are initiated by training and ease the way the ideas are manipulated and fulfilled. The design tool one chooses has importance for this ease, and for the built opus. The designer's body is interacted in this process by partaking in reading the situation, and by the motions of drawing. A still-sitting situation f. ex. as for computer drawing reduces this potential. Transcendental abilities (among which is intuition), when they are pre instructed by knowledge, are to be trusted in a design phase as tacit know ledge. Ambiguous and unpredictable parts of free hand sketches may waken these abilities and take the project into new and unforeseen solutions, and thereby solve the problem. In the initial stage of design, these events are constrained by using CAD.

Ole Michael Jensen:

Walls: Projections of Knowledge.

[Vægge: Kundskabens projektioner]

Nordic School of Planning [NORDPLAN]
and Danish Research Council for the
Humanities. Stockholm 1995.

The dissertation is about knowledge, itself a thesis in the theory of knowledge. Its fundamental argument is that knowledge is found in three formulas: those of culture, society and creativity. In each case, knowledge is equated with three different kinds of mapping, with three forms of projection, three ways of finding one's way in life, three types of orthodoxy. In short, understanding is always depiction on a plane orthogonal to life.

Distinctions are drawn between the internal maps of culture, the external maps of society, and the playing with maps of creativity. The various ways of constituting and using the maps are located in the respective Doxa-fields of Grammar, Rhetoric and Aesthetics. Since each of the three doxa-fields contains a genuine form of knowledge, every attempt to bring them together leads to paradox.

Best known is the classical transition rite that links the Doxa-field of Grammar with that of Rhetoric; the internal map of culture is translated into the external map of society. The reverse of "transition rite" is "revival". Correspondingly, the Doxa-fields of

Language:

Danish and English.

ISBN 82-00-22593-3

Distribution:

Scandinavian University Press P. O. Box 3255,
S – 103 65 Stockholm, Sweden.

Key words:

Mapping, knowledge, language, silence, transition
rite, grammar, rhetoric, aesthetics.

Rhetoric and Aesthetics are connected through transitions identified with "politics" and "ethics".

It is the art of philosophy to build its own bridges between orthodoxies, and the idea of the social sciences to maintain their own crossings. Anyway, to move from one orthodoxy to another is to participate in a rite of transition, to map a paradoxical world. Everywhere is translation, nowhere is translation perfect.

The dissertation is an exhibition of maps. In a Gallery are shown three maps, themselves maps of maps: meta-physical maps of invisible mindscapes. In a Lecture, the author tells about the maps and how they have helped him to find his way in the worlds of philosophy and social science. From his own practice as a researcher at the Danish Building Research Institute, the author draws attention to the differences between the concepts of site, space and place used in town planning and environmental issues.

NÄSTA NUMMER AV NA:

Nr 1, 1997: Evolving Environmental Ideals

Red.: Dick Urban Vestbro & Örjan Svane

KOMMANDE TEMAN:

Bebyggelsevård

Red.: Bertil Fridén & Evamarie Herklint

Arkitektur & feminism

Red.: Magdalena Forshamn & Birgit Krantz

Om Urbanhistoria Red.: Abdellah Abarkan

Forskning & landskap

Red.: Jette Hansen-Møller & Hettie Pisters

Stadens periferier

Red.: Ola Wetterberg & Ingrid Holmberg